

ALMAN DİLİNDE AUSKLAMMERUNG YAPISI

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ERKOÇ*

Bugün "Ausklammerung" tan, gerçek olarak, cümlelerin kapanmasından sonra cümle ögelerinin (Satzglieder) yalnız olarak sonradan eklenmesini (Nachtrag) anlıyoruz. Bir çok cümlelerde "Prädikat" (yüklem) sadece "Finites Verb"e göre olmayıp, iki yada daha çok kısımlı olabilir. Böyle hallerde özne dışında tüm "Prädikat" kısımlarının cümleye girmesi kuralı geçerlidir. Bu şekilde "Endstellung" durumunda "Prädikat" kısmıyla, "zweit" yada "Spitzenstellung" halinde bulunan "Finites Verb", cümle başlatan öge hariç, geri kalan "Satzglied"leri içine alan bir parantezi (Klammer) teşkil eder. Bu yapı prensibi, almanca cümlelerin temel kanunudur. Şahsa göre çekilmiş fiilin, cümleyi başlatan öge hariç, diğer tüm ögeleri teşkil ettiği parantez içerisine alma olayına "Umklammerung" adı verilmektedir.

Örnek: Die Sache war schon früher zur Sprache gekommen.

(Wahlverwandschaft. S.59)

"Das Gesetz der Umklammerung trägt neben anderen Faktoren (Kongruenz, Spannbogen) wohl am sichtbarsten dazu bei, die Gleichzeitigkeit nacheinander gesprochenen Wörter eines Satzes und damit dessen Einheit zu sichern."¹

Bu fiil çerçevesi muhtelif şekillerde ortaya çıkar.

Örnek: "Ich habe mir die Sache hin und her überlegt"

(Clowns. S.166)

Çekilen fiille çekilmeyen fiil bir parantez teşkil eder. Bu parantez fiilin şahsa göre çekilen kısmının "Spitzenstellung" halinde ve cümlelerin sonunda diğer yüklem kısmıyla beraber cümleyi tamamen kuşattığı zaman "Satzklammer" adını alır.

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Grebe, Paul Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache.

Örnek: Habt ihr deswegen die inneren Verhältnisse einer Handlung erforscht.

(Werther. S.46).

"Trenbar Füller "umklammerung" teşkil edebilir.

Örnek: Er pflügte wüted eine zweite Abrikose auf.

(Wo Warst. A.S. 57)

Burada fiilin şahıs şekli, kendi tamamlanmış şahıs şekliyle cümlelerin sonunda bir parantez teşkil eder. (pflügen . . . auf) Buradaki "auf" Erben ve Glinz² de "Verbzusatz" olarak tanımlanır. "Umklammerung" gramerlerde geniş bir yer işgal eder. Erben³, Glinz⁴, Brinkmann⁵ ve Paul Grebe.⁶ "Klammerung" kanununun bozulmasıyla "Ausklammerung" meydana gelmiş oluyor. "Ausklammerung" tan münferit cümle öğelerinin "Umklammerung" dışına taşmasını anlıyoruz. Başka bir deyişle, almanca cümlelerin fiille olan sınırlanmasının çözülmesi demektir. "Ausklammerung" cümle sonunun ve "Klammer" bitiminin bir olmadığı hallerde ve bunun yanında bir veya daha çok cümle kısımlarının parantezden "Umklammerung" tan dışarıya alınması halinde cümle kısaltıldıği zaman ortaya çıkar.

Örnek : . . . sie nahm eine Stelle an in der Küche, wo die Suppe für die städtischen Angestellten gekocht wurden

(H. O. Hüter S.16)

Burada "in der Küche "Umklammerung" dışına çıkarılmıştır. Cümlelerin normal şekli "Umklammerung" kanununa göre şöyle olmalıydı:

Sie nahm eine Stelle in der Küche an, wo die Suppe für die städtischen Angestellten gekocht wurden.

(H.O.Hüter s.16)

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi "Ausklammerung" da yalnız başına olan cümle öğeleri veya onların kısımları "Klammer" den çıkarlar ve tamamlanmış fiil şeklinin arkasına

² Rath, Rainer, trennbare Verben und Ausklammerung zur Syntax der deutschen Sprache der Gegenwart in: Wirkendes Wort Heft 4. 1965. S. 217.

³ Johannes, Erben, Arbeit der deutschen Grammatik, München 2. Aufl. 1972 S.275-257.

⁴ Glinz, Hans, Die innere Form des Deutschen, Bern, 1957 S.57-68.

⁵ Brinkmann, Hennig, die deutsche Sprache, Düsseldorf 1962 S.486-

⁶ Paul Grebe, Dudengrammatik der deutschen Gegenwartssprache Manheim 1966, S. 635-637.

cümle sonuna gelirler.

Örnek : Weil er verdeckt wird vom Bard eines Gartens-
zwerges, der schreck über einem Aquarium liegt.
(Und Sagte. K.W.S. 199)

Wunderlich Reis⁷ "Nachstellung'u" "Umklammerung" tan ayrılma diye niteliyor. Edebiyatta "Nachstellung" gerek stilistik özel bir hal olarak, gerek konuşulan günlük dilin tesiri olarak "Umklammerung"un çözümlenmesi görüşüne bilhassa Wilhelm Schneider yer veriyor.

"Man kann als Nachtrag alle Ergänzungen auffassen, die einem Satz, Hauptsatz oder Nebensatz angefügt werden, der syntaktisch und dem Sinn noch als abgeschlossen gelten könnte.

Der "Nachtrag" kann ein einzelnes Wort und eine oder mehrere Wortgruppe sein Oft gibt der Nachtrag auch eine Erklärung so, als wenn sie vorder vergessen worden, ein nämlich oder wohl Verstandenscheint mit Zahlung.⁸

Erben üslub bakımından gerekli olan ayrılmaları (Abweichungen) leri tanıyor ve stilistik sebeplerden ileri geldiğini ifade ediyor

"Die Trennung syntaktischer Gruppen durch das zweite Rahmenelement kam stilistischen wirksam sein: ein Beispiel für diese stilistische motivierte Ausklammerung ist, sein Gebrauch soll zugleich Dienst sein für die Gemeinde beste.⁹

Ve açıklamaya devam ediyor :

"Zur Verkürzung das Spannungsbogen durch Vorwegnahme des Verbs bzw. seiner Prädikatskomponenten neigt besonders die gesprochene Sprache. Man erreicht dadurch eine raschere Information über den geschilderten Vorgang, Zustand.¹⁰

⁷ Reis, Wunderlich, syntaktische Studien im Anschluß an die Mundart von Mainz.

⁸ Schneider Wilhelm, stilistische deutsche Grammatik, Freiburg 1959, S. 389.

⁹ Erben Johannes, Abris der deutschen Grammatik München Auslage 1972. s.278.

¹⁰ Johannes Erben aynı eser s.270.

Brinkmann "Klammer'in" konuşma dilinin tesiri altında, çözülme eğiliminin açıkca hissedilebildiğini yazıyor. Brinkmann'ın ifadesine göre "Nachstellung"un özel değeri stilistik olmaktan daha çok "Umgangssprache'nin tesiri kendisini gösterir. Erich Drach "läßige Alltagssprache'yi", cümle kısımlarını "Umklammerung" dışına getirmeyi tercih eden dil tabakalarından biri olarak niteliyor.

Karl Boos'da "Nachtrag" dan bahsediyor : Onu yazı dilinden istenilen ve istenilmeyen çözümler olarak telâkki ediyor :

"Die besondere Wirkung, die damit beabsichtigt wird, beruht auf der noch als solche empfundenen Abweichung von der Norm. Dadurch sind die aus dem Satzrahmen herausgenommen Glieder selbtsständiger und erwecken Aufmerksamkeit."¹¹

Nihayet Grebe "Klammersız" cümlelere de iniyor ve mukayese halinde bunu yazı dilinde çok nadir olduğunu "Umgangssprache" de daha sık olduğuna değiniyor.¹²

Schulz Griesbach'a¹³ göre "als", "wie ve außer" bağlaçlarıyla belirtilen cümle öğeleri "Nachfeld" te bulunabiliyor.

Buraya kadar "Ausklammerung" hakkında bilgi vermeye çalıştık. Fiil çerçevesi Alman Dilinin temel prensibidir ve çok önemli olduğu söz konusu edilmesine rağmen, ilmi araştırması çok geç olarak ele alınmıştır. Son 30. yıl içinde yabancı diller tarafından ele alınmıştır. Bunlardan en başta gelenler. Sırasıyla İsviçreli Lenguist Charles Hailly, Sovyet Germanisti V.G. Admoni söylenebilir. Almanyada da Erich Drach bu alanda araştırma yapmıştır.

Problemlerle ilgilenme araştırmacıları iki şekilde ayırma götürmüştür. Bir kısmı Erich Drachla "Umklammerung"u almanca cümle yapısının esas prensibi olarak görmüşler. Buna karşı Otto Behagel gibi, bir kısımda almancaya yabancı bir unsur olarak kabul etmişlerdir.

¹¹ Boos Karl Neue Untersuchungen zum Wesen und Struktur des deutschen.

¹² Grebe Paul, Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache Mannheim 1966.

¹³ Shlulz-Griesbach, Grammatik der deutschen Sprache 9. Aufl. München 1972, s.394.

"Das Zusammenstimmen der heutigen Mundarten mit den Althochdeutschen und dem Beginn des Nhd. tut daran, daß die durchgeführte te Endstellung, die das 17. und 18.Jh. bis zu Sturm und Drang beherrscht, etwas künstliches, nicht Naturgewachsenes ist, etwas, das lateinischem Einfluß sein Dasein verdankt.¹⁴

Burada Otta Behagel "Klammer"ın lâtincenin tesiri altında meydana geldiğini ve yazı diline suni olarak yerleştiğini ileri sürüyor, ve bunun konuşma dilinde olmadığını ifade ediyor. Bugün ki araştırmacılar, bunun tersini iddia etmektedirler :

"Die Erscheinung ist in der deutschen Sprachen seit der ältesten Zeit zu beobachten, so finden wir 16.Jahrhundert, um nicht zuweit zurückzugreifen, diese Gesetzmäßigkeit sehr klar in den Denkmälern ausgeprägt die besonders unmittelbar das Rededeutsch der Zeit wiedergeben und sich an Breite Volksmessen wenden.¹⁵

Burada Admoni, Otta Behagel'in aksine "Umklammerung" un Umgangssprache'nin her tabakasında yeri olduğunu tesbit ediyor ve "Umklammerung" un Alman Dilinin en eski çağlarında, bugünkü konuşma dilinde olduğu gibi, aynı şekilde canlı olan almanca cümlelerin temel bir prensibi olduğunu isbat ediyor. Fakat bunun yanında almancada "Klammer" 'siz cümleler de mevcuttur.

¹⁴ Behagel, Otto, Deutsche Syntax, Band Iv. Heidelberg 1932, s.134.

¹⁵ Admoni, Vlademir, Die Entwicklungstendenzen des deutschen Satzbaus von heute, München 1973, S.90.

Makalede iktibas edilen metinlerin çevirisi

Bir cümleye, bir esas ya da yan cümleye eklenebilen tüm tamlamalar, "Nachtrag" sayılır. "Nachtrag" tek bir kelime yada daha çok kelime grubları olabilir. Umumiyetle sanki daha önceden unutulmuşta sonradan ilâve edilmiş gibi bir açıklama-yı ifade eder.

Sentax gruplarının ikinci "Rahmenelement" vasıtasıyla ayrılması, stilistik olarak etkili olabilir. Stilistik bakımından motiveleşmiş bu "Ausklammerung" için bir örnek: Sein Gebrauch soll zugleich Dienst sein für die Gemeinde beste.

Fil'in daha doğrusu onun "Prädikatskomponent"inin (yüklem kısmının) öne alınmasıyla, cümle çerçevesinin kısaltılmasına konuşulan dil meyleder. Bu suretle tasvir edilen olay ve durum hakkında acele bir malumata erişilir.

Onunla niyet edilen özel tesir, böyleleri olarak hissedilen ölçüden ayrılmalara dayanır. Bu suretle cümle çerçevesi dışına alınan öğeler, daha serbest kalır ve dikkat uyandırır.

Yeni yüksek almanca'nın başlangıcı ve eski yüksek almanca ile bugün diyaleklerin uygunluğu, 17. ve 18. yüzyıldan Sturm und Drang"a kadar hüküm süren Endstellung"un tabii olmadığını, varlığını latince'nin tesirine borçlu olan, suni birşey olduğunu ortaya koyar.

"Umgangssprache"nin cümle çerçevesine olan eğilimi tarihi açıdan takip edilebilir. Böylece daha gerilere gitmeye gerek kalmadan bu eğilim 16.yüzyılda çok bariz olarak, özellikle doğrudan doğruyazamanın sözlü almancasını yansıtan ve geniş halk kütlelerine hitap eden eserlerde nakşedilmiştir.